

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИПИНЕННЯ ТА РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ ПРО ПАТРОНАТ НАД ДИТИНОЮ

Відповідно до ч. 2 ст.253 Сімейного кодексу України (далі – СК України) дія договору про патронат над дитиною може бути припинена:

- у разі прийняття органом опіки та піклування рішення про повернення дитини до її батьків, інших законних представників, її усиновлення, встановлення над нею опіки чи піклування, влаштування її на виховання в сім'ю громадян (приймну сім'ю чи дитячий будинок сімейного типу) або до дитячого закладу, закладу охорони здоров'я, навчального або іншого закладу;

- у разі досягнення дитиною повноліття, смерті дитини чи патронатного вихователя.

Договір про патронат над дитиною може бути розірваний за згодою сторін або за рішенням органу опіки та піклування, суду у разі невиконання патронатним вихователем своїх обов'язків за договором (ч.3 ст.253 СК України).

Як вбачається з наведеного, законодавець чітко розрізняє підстави для припинення договору про патронат над дитиною, що обумовлені об'єктивними життєвими обставинами неможливості продовження патронатних відносин, та його розірвання, що містять суб'єктивно-вольовий чинник припинення дії невиконаного договору.

Аналіз нормативного регулювання припинення договірних відносин патронату дозволяє стверджувати, що припиненням договору про патронат є як розірвання договору, так і припинення договору з інших підстав. Такий підхід демонструє пункт 11 Типового договору про патронат над дитиною, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 р., в якому передбачено можливість припинення дії договору:

- у разі прийняття рішення органом опіки та піклування, суду про невиконання або неналежне виконання патронатним вихователем своїх обов'язків, виникнення у його сім'ї несприятливих для виховання та догляду за дитиною умов або обставин, зазначених у статті 212 СК України (*примітка* – відповідно до вимог ч.4 ст.252 СК України ст.212 СК визначає перелік осіб, які не можуть бути патронатними вихователями);

- у разі прийняття органом опіки та піклування рішення про повернення дитини до батьків/законних представників, усиновлення, встановлення над нею

опіки, піклування, влаштування в сім'ю громадян (прийомну сім'ю або дитячий будинок сімейного типу) або до дитячого закладу, закладу охорони здоров'я, навчального або іншого закладу;

- у разі досягнення дитиною повноліття або її смерті чи смерті патронатного вихователя;

- шляхом розірвання за згодою сторін. На думку Л.В.Лешанич, розірвання договору про патронат за згодою сторін – безконфліктний спосіб розірвання договору, тому в найменшій мірі потребує правового регулювання. Право сторін розірвати договір за взаємною згодою кореспондується з принципом свободи договору [1, с.75].

З вище наведеного, привертає увагу неузгодженість норм СК України та положень Типового договору про патронат над дитиною. Так, в Типовому договорі визначено, що припинення договору можливе у разі прийняття рішення органу опіки та піклування, суду про невиконання або неналежне виконання патронатним вихователем своїх обов'язків, виникнення у його сім'ї несприятливих для виховання та догляду за дитиною умов або обставин, зазначених у статті 212 СК України. Натомість ч. 3 ст.253 СК України невиконання патронатним вихователем своїх обов'язків за договором розглядає як підставу для розірвання договору. Звісно, можна стверджувати, що такий нормативний підхід не змінює суті правових наслідків – в будь-якому випадку зобов'язання сторін договору про патронат над дитиною припиняються. Проте якщо скористатися ст. 8 СК України та застосувати до регулювання патронатних відносин Цивільний кодекс України, зокрема положення глави 53 «Укладення, зміна і розірвання договору», виявиться, що цивільне законодавство не містить загального розуміння категорії «припинення договору». В свою чергу, розірвання договору допускається: 1) за згодою сторін; 2) за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом (в нашому випадку – невиконання патронатним вихователем своїх обов'язків за договором (ч.3 ст. 252 СК); 3) у разі односторонньої відмови від договору у повному обсязі або частково, якщо право на таку відмову встановлено договором або законом (ст. 651 ЦК України)⁷. З наведеного вбачається, що доктринально СК України в ч.2-3 ст. 253 дотримується загальних цивільно-правових позицій щодо розірвання договору. Натомість розробники Типового договору про патронат над дитиною не вбачають суттєвої різниці між підставами для припинення та розірвання договору про патронат, обмеживши при цьому способи розірвання договору одним із трьох можливих варіантів – розірвання за згодою сторін. Видається, що з позицій законодавчої техніки відмова законодавця від «чистоти» понять не є перспективним підходом.

⁷ До 26.01.2016 року в абз.1 ч.1 ст.256 СК України була передбачена можливість припинення договору про патронат у разі відмови від нього вихователя або дитини, яка досягла чотирнадцяти років.

Доречним буде звернути увагу й на ту обставину, що Порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 р., не оперує ні поняттям припинення, ні поняттям розірвання договору про патронат над дитиною. Нормативний акт в п.27 містить виключно перелік підстав для прийняття органом опіки та піклування рішення про вибуття дитини за результатами розгляду питання комісією з питань захисту прав дитини на підставі поданого службою у справах дітей та соціальним закладом пакета документів, що обґрунтовують доцільність такого вибуття. Зокрема, підставами для прийняття рішення про вибуття дитини із сім'ї патронатного вихователя є: 1) заява батьків/законних представників дитини та висновок міждисциплінарної команди про доцільність повернення дитини до батьків/законних представників внаслідок подолання або мінімізації складних життєвих обставин дитиною та її сім'єю; 2) заява патронатного вихователя про неможливість надання послуг з патронату над дитиною у своїй сім'ї внаслідок виникнення обставин, що об'єктивно унеможливають їх виконання, або копія свідоцтва про смерть патронатного вихователя; 3) рішення про надання дитині статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, та рішення суду про усиновлення або призначення опіки, піклування або рішення органу опіки та піклування про влаштування дитини в сім'ю громадян України (під опіку, піклування, до прийомної сім'ї чи дитячого будинку сімейного типу) або до дитячого закладу, закладу охорони здоров'я, навчального або іншого закладу; 4) неналежне виконання патронатним вихователем обов'язків за договором про патронат над дитиною, що може бути підтверджено: обстеженням умов проживання дитини в сім'ї патронатного вихователя, проведеним службою у справах дітей згідно з письмовим повідомленням, що надійшло від навчального закладу, закладу охорони здоров'я, соціального захисту населення, іншого структурного підрозділу місцевого органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування, громадської організації, батьків/законних представників дитини, або зверненням дитини; документально засвідченими відомостями, що надійшли від органів Національної поліції, прокуратури та судів; 5) наявність інших умов, передбачених договором про патронат над дитиною. Рішення про вибуття дитини із сім'ї патронатного вихователя не приймається у разі досягнення дитиною повноліття або її смерті.

Фактично, перелік підстав для прийняття органом опіки та піклування рішення про вибуття дитини із сім'ї патронатного вихователя в загальному включає в себе положення чч. 2-3 ст. 253 СК України. Рішення органу опіки та піклування про вибуття дитини із сім'ї патронатного вихователя є передумовою для припинення патронатних правовідносин.

До речі, сімейне законодавство ряду пострадянських держав щодо договірної регулювання патронатних відносин демонструє відсутність категорії припинення договору про патронат над дитиною. Так, ч. 4 ст. 175

Кодексу Республіки Білорусь про шлюб та сім'ю регулює можливість дострокового розірвання договору патронатного виховання [2]. Ч. 3 ст. 134 Кодексу Республіки Казахстан Про шлюб (подружжя) та сім'ю передбачає дострокове розірвання договору про передачу дитини на патронатне виховання, зокрема: 1) з ініціативи патронатних вихователів за наявності поважних причин (хвороби, зміни сімейного чи матеріального стану, відсутність взаєморозуміння з дитиною, конфліктних відносин між дітьми та інші); 2) з ініціативи органу, який здійснює функції щодо опіки чи піклування, при виникненні несприятливих умов для утримання, виховання та освіти дитини; 3) у випадках повернення дитини батькам, передачі родичам або усиновлення дитини [3].

В цілому, аналіз чинних нормативних актів про патронат над дитиною дозволяє виокремити три групи юридичних фактів, настання яких тягне за собою припинення взаємних прав та обов'язків між, з однієї сторони, патронатним вихователем та батьками/законними представників (у разі влаштування дитини за згодою батьків/законних представників), дитиною, влаштованою в сім'ю патронатного вихователя, а з іншої – патронатним вихователем та органом опіки та піклування.

До першої групи відносяться досягнення дитиною повноліття, закінчення строку дії договору, смерть дитини чи патронатного вихователя.

До другої групи обставин відносимо повернення дитини до її батьків, інших законних представників, її усиновлення, встановлення над нею опіки чи піклування, влаштування її на виховання в сім'ю громадян (прийомну сім'ю чи дитячий будинок сімейного типу) або до дитячого закладу, закладу охорони здоров'я, навчального або іншого закладу, а також наявність поважних причин, що призводять до неможливості перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя. Об'єднання цих обставин як підстави для припинення договірних відносин патронату обумовлено необхідністю звільнення патронатного вихователя від патронатної діяльності не з його вини. Навпаки, добросовісність і порядність при виконанні покладених на патронатного вихователя обов'язків не ставиться під сумнів; мають місце об'єктивні, незалежні від патронатного вихователя, передумови (хвороба, зміна сімейного статусу, зміна матеріального становища тощо).

Третя група обставин, що передбачають розірвання договору про патронат, пов'язані з волевиявленням сторін або рішенням органу опіки та піклування, суду у разі невиконання патронатним вихователем своїх обов'язків за договором, порушення органом опіки та піклування своїх обов'язків перед патронатним вихователем.

Підсумовуючи все вище викладене, вбачаємо за доцільне на нормативному рівні чітко визначитися з категоріями «припинення договору про патронат над дитиною» та «розірвання договору про патронат над дитиною». В цьому контексті, не змінюючи концептуальних підходів СК до розуміння припинення та розірвання договору про патронат над дитиною, з врахуванням підстав для вибуття дитини із сім'ї патронатного вихователя та практичної потреби,

логічно видається необхідність деталізації в Типовому договорі при вступі над дитиною підстав як для припинення дії договору, так і для його розірвання. Зокрема, п. 11 Типового договору про патронат над дитиною, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 р., прийнятою викласти в наступній редакції:

«11. Дія договору припиняється:

у разі закінчення терміну перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя, встановленого ч. 6 ст.252 СК України;

у разі прийняття органом опіки та піклування рішення про повернення дитини до її батьків, інших законних представників, її усиновлення, встановлення над нею опіки чи піклування, влаштування її на виховання в сім'ю громадян (приймну сім'ю чи дитячий будинок сімейного типу) або до дитячого закладу, закладу охорони здоров'я, навчального або іншого закладу;

у разі досягнення дитиною повноліття або її смерті чи смерті патронатного вихователя».

Доповнити Типовий договір про патронат над дитиною п.11-1 наступного змісту:

«11-1. Договір може бути розірвано достроково:

за заявою патронатного вихователя⁸;

за згодою сторін;

за ініціативою однієї із сторін у разі невиконання обов'язків за договором іншою стороною⁹;

за рішенням органу опіки та піклування, суду у разі невиконання патронатним вихователем своїх обов'язків за договором або якщо між патронатним вихователем та дитиною склалися стосунки, які перешкоджають виконанню обов'язків за договором.»

Список використаних джерел

1. Лешанич Л. В. Правова природа припинення договору про патронат. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 73-76. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2015_18_18

2. Кодекс Республики Беларусь о браке и семье от 9 июля 1999 г. № 278-З с изменениями и дополнениями, вступившие в силу 1 февраля 2019 г. – Режим доступу: <http://etalonline.by/document/?regnum=НК9900278>

3. Кодекс Республики Казахстан о браке (супружестве) и семье от 26 декабря 2011 года № 518-IV. – Режим доступу: <https://zakon.uchet.kz/rus/docs/K1100000518>

⁸ У разі виникнення обставин, що об'єктивно унеможливають виконання патронатним вихователем своїх обов'язків (зміна життєвих, в тому числі сімейних обставин, хвороба).

⁹ Наприклад, у разі невиконання органом опіки та піклування своїх обов'язків за договором, зокрема обов'язку оплати послуг патронатному вихователю, передбаченого статтею 256 СК України